

BOLALARDA RITM HISSINI RIVOJLANTIRISHDA MUSIQIY O'YINLARNING AHAMIYATI**Xudoyberdiyeva Ozodaxon Olimjon qizi**

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi maktabgacha ta'lim yo'nalishi magistranti.

Nurmatova Iroda To'xtasinovna

Ilmiy rahbar.

Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy pedagogika universiteti

"Maktabgacha talim nazaryasi va metodikasi" kafedrası dotsenti (PhD)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19635497>

Annotatsiya. Ushbu maqolada bolalarda ritm hissini rivojlantirishda musiqiy o'yinlarning roli va ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Maqolada ritm hissining erta yoshdan shakllantirish zaruriyati, musiqiy o'yinlarning pedagogik imkoniyatlari hamda ularni maktabgacha ta'lim jarayoniga joriy etish bo'yicha tavsiyalar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: ritm hissi, musiqiy o'yin, maktabgacha ta'lim, musiqiy tarbiya, sensor-motor rivojlanish, bolalar pedagogikasi.

Abstract. This article scientifically and theoretically analyzes the role and importance of musical games in the development of a sense of rhythm in children. The article puts forward the need to form a sense of rhythm from an early age, the pedagogical possibilities of musical games, and recommendations for their introduction into the preschool educational process.

Keywords: sense of rhythm, musical game, preschool education, musical education, sensorimotor development, children's pedagogy.

Аннотация. В данной статье научно и теоретически анализируется роль и значение музыкальных игр в развитии чувства ритма у детей. В статье выдвигается необходимость формирования чувства ритма с раннего возраста, рассматриваются педагогические возможности музыкальных игр и даются рекомендации по их внедрению в дошкольный образовательный процесс.

Ключевые слова: чувство ритма, музыкальная игра, дошкольное образование, музыкальное воспитание, сенсомоторное развитие, детская педагогика.

Kirish. Zamonaviy pedagogika fanida bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashda musiqiy tarbiyaning o'rni tobora ortib bormoqda. Musiqa nafaqat estetik did va badiiy qobiliyatlarni shakllantiradi, balki bolaning aqliy, jismoniy va emotsional rivojlanishiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi [1]. Shu nuqtai nazardan, musiqiy tarbiyaning eng muhim komponentlaridan biri bo'lgan ritm hissini rivojlantirish masalasi pedagogika fanida alohida o'rin tutadi. Ritm hissi insonning musiqiy qobiliyatlarining asosiy tarkibiy qismi bo'lib, u bolaning nutq rivojlanishi, harakat koordinatsiyasi va ijodiy tafakkurini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega [2]. Bolalarda ritm hissini rivojlantirishning eng samarali vositalaridan biri musiqiy o'yinlar hisoblanadi. Musiqiy o'yinlar bolaning tabiiy o'yin faoliyati bilan musiqiy tarbiya vazifalarini uyg'unlashtirib, ta'lim jarayonini qiziqarli va samarali tashkil etish imkonini beradi [3]. Ushbu tadqiqotning maqsadi bolalarda ritm hissini rivojlantirishda musiqiy o'yinlarning pedagogik ahamiyatini ilmiy-nazariy jihatdan asoslash va mahalliy hamda xorijiy olimlarning bu sohadagi ilmiy qarashlarini tahlil qilishdan iborat.

Metodologiya va adabiyotlar tahlili. Tadqiqotda tahliliy va taqqoslash metodlaridan foydalanilgan. Metodologik asos sifatida bolalar psixologiyasi va musiqa pedagogikasi sohasidagi fundamental tadqiqotlar tahlil qilindi.

Ritm hissi tushunchasining ilmiy talqini bo'yicha turli yondashuvlar mavjud bo'lib, rus olimi B.M. Teplovning fikricha, ritm hissi — bu musiqaning vaqt bo'yicha tashkil etilishini idrok etish va faol tarzda reproduksiya qilish qobiliyatidir [4]. Ushbu qobiliyat tug'ma xususiyatga ega bo'lsa-da, uni maqsadga muvofiq pedagogik ta'sir orqali rivojlantirish mumkin. K. Orffning elementar musiqiy tarbiya konsepsiyasiga ko'ra, bolaning musiqiy rivojlanishi ritmik harakatlar va oddiy musiqa asboblari ijro etish orqali amalga oshirilishi lozim [5]. Bu yondashuv zamonaviy musiqa pedagogikasida keng qo'llanilib, musiqiy o'yinlarning nazariy asosini tashkil etadi. O'zbek pedagogikasida ham musiqiy tarbiya masalalariga katta e'tibor qaratilgan.

O. Ibrohimovning tadqiqotlarida ta'kidlanishicha, milliy musiqiy merosimiz bolalarning ritm hissini rivojlantirishda bebaho pedagogik imkoniyatlarga ega [6]. Xalq qo'shiqlari, lirik va shodiyona kuylar, milliy ritmik naqshlar bolalarning musiqiy qobiliyatlarini shakllantirish uchun boy didaktik material bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, N.A. Vetlugina va A.V. Keneman kabi olimlarning ilmiy ishlarida musiqiy-ritmik harakatlarning bolalarning umumiy rivojlanishidagi ahamiyati chuqur tahlil qilingan [7]. Ular musiqiy o'yinlarni bolaning musiqani "jismoniy" tarzda his qilishi va uni harakatlar orqali ifodalashi uchun eng qulay pedagogik shakl sifatida baholaydilar.

Natijalar va muhokama. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, musiqiy o'yinlar bolalarda ritm hissini rivojlantirishda bir qancha muhim pedagogik funksiyalarni bajaradi.

Birinchidan, musiqiy o'yinlar bolaning diqqatini musiqaning ritmik tuzilishiga jalb etadi va uni faol tarzda idrok etishga undaydi. E. Jacques-Dalcroze tomonidan ishlab chiqilgan "evritimika" tizimida ta'kidlanganidek, ritm hissini rivojlantirish uchun bola musiqani nafaqat eshitishi, balki uni butun tanasi bilan his qilishi zarur [8]. Musiqiy o'yinlarda bola raqs harakatlari, qarsak chalish, oyoq bilan ritm urish kabi faoliyatlar orqali musiqaning ritmik strukturasi bevosita o'zlashtiradi. Bu sensor-motor integratsiyasini kuchaytiradi va ritm hissining barqaror shakllanishiga zamin yaratadi.

Ikkinchidan, musiqiy o'yinlar bolaning emotsional rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Tadqiqotlar shuni tasdiqlaydi, musiqiy faoliyat davomida bolaning miyasida dopamin va serotonin kabi "baxt gormonlari" ishlab chiqariladi, bu esa ta'lim jarayonini yoqimli va samarali qiladi [9]. Musiqiy o'yinlar jarayonida bola ijobiy emotsiyalarni boshdan kechiradi, bu esa o'rganilayotgan materialni yaxshiroq esda qolishiga yordam beradi. Uchinchidan, guruhli musiqiy o'yinlar bolaning ijtimoiy kompetensiyasini shakllantiradi. Jamoaviy ritm mashqlari va musiqiy o'yinlarda bola boshqa bolalar bilan hamkorlik qilishni, umumiy ritmgga moslashishni va jamoa ichida o'z o'rnini topishni o'rganadi. Bu ijtimoiy adaptatsiya va kommunikativ ko'nikmalarning rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega.

To'rtinchidan, musiqiy o'yinlarning kognitiv rivojlanishiga ta'siri alohida e'tiborga loyiq.

Ritm hissi matematikaviy tafakkur, fazoviy idrok va til ko'nikmalari bilan chambarchas bog'liq [10]. Musiqiy o'yinlar orqali ritm hissini rivojlantirish bolaning umumiy aqliy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shaxsiy tahlilimizga ko'ra, zamonaviy maktabgacha ta'lim muassasalarida musiqiy o'yinlardan foydalanish imkoniyatlari hali to'liq ishlab chiqilmagan. Aksariyat hollarda musiqiy mashg'ulotlar an'anaviy qo'shiq o'rgatish va tinglashga asoslanadi, musiqiy o'yinlar esa yordamchi vosita sifatida qo'llaniladi. Biroq adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, musiqiy o'yinlar maktabgacha ta'limning mustaqil va muhim komponenti sifatida qaralishi lozim.

Musiqiy o'yinlarning yana bir muhim jihati shundaki, ular bolaning ijodiy tafakkurini rivojlantirishda beqiyos ahamiyatga ega.

Musiqiy o'yinlar jarayonida bola nafaqat tayyor namunalarni takrorlaydi, balki o'z ritmik naqshlarini yaratish, improvizatsiya qilish va musiqiy g'oyalarni mustaqil ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladi. Bunday ijodiy faoliyat bolaning fantaziyasini boyitadi, nostandart fikrlash qobiliyatini shakllantiradi va o'z-o'zini ifodalash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ayniqsa, erkin shakldagi musiqiy o'yinlarda bola o'z ichki dunyosini ritmik harakatlar orqali namoyon etadi, bu esa uning shaxsiy identifikatsiyasi va emotsional intellektining shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari, ijodiy musiqiy o'yinlar bolaning tashabbuskorligini oshiradi, qo'rquv va ikkilanishlarni yengishga yordam beradi hamda o'ziga ishonch hissini mustahkamlaydi.

Shuningdek, musiqiy o'yinlarning bolaning jismoniy rivojlanishiga ta'siri ham e'tiborga loyiq. Ritmik harakatlar, raqs elementlari va musiqaga moslashgan jismoniy mashqlar bolaning yirik va mayda motorikasini takomillashtirishga xizmat qiladi. Musiqiy o'yinlar davomida bola o'z tanasini boshqarishni, harakatlarni musiqaning tezligi va xarakteriga moslashtirish ko'nikmalarini egallaydi. Bu, o'z navbatida, bolaning umumiy koordinatsiyasini yaxshilaydi, muvozanat saqlash qobiliyatini oshiradi va fazoviy orientatsiyani rivojlantiradi. Musiqiy o'yinlarda ishtirok etish bolaning nafas olish tizimini ham mustahkamlaydi, chunki qo'shiq aytish va ritmik harakat bir vaqtda nafas olishni to'g'ri tashkil etishni talab qiladi. Shunday qilib, musiqiy o'yinlar faqat musiqiy qobiliyatlarni emas, balki bolaning umumiy psixofizik rivojlanishini ham ta'minlovchi kompleks pedagogik vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa. Tadqiqot natijalariga ko'ra, musiqiy o'yinlar bolalarda ritm hissini rivojlantirishning eng samarali pedagogik vositalaridan biri hisoblanadi. Ular bolaning tabiiy o'yin faoliyati bilan musiqiy tarbiya vazifalarini uyg'unlashtiradi, sensor-motor rivojlanishni ta'minlaydi, emotsional barqarorlikni shakllantiradi va ijtimoiy kompetensiyani oshiradi.

Mahalliy va xorijiy olimlarning tadqiqotlari musiqiy o'yinlarning bolaning har tomonlama rivojlanishidagi muhim rolini tasdiqlamoqda. Maktabgacha ta'lim jarayonida musiqiy o'yinlardan muntazam va tizimli foydalanish bolalarning musiqiy qobiliyatlarini, jumladan, ritm hissini samarali rivojlantirishga xizmat qiladi. Kelgusida milliy musiqiy merosga asoslangan musiqiy o'yinlarni ishlab chiqish va pedagogik amaliyotga joriy etish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Радынова, О.П. Музыкальное воспитание дошкольников / О.П. Радынова. – Москва: Академия, 2006. – 240 с.
2. Gordon, E.E. A Music Learning Theory for Newborn and Young Children / E.E. Gordon. – Chicago: GIA Publications, 2013. – 312 p.
3. Ходжабоев, А.Р. Мактабгача педагогика асослари / А.Р. Ходжабоев. – Тошкент: Ўқитувчи, 2018. – 224 б.
4. Теплов, Б.М. Психология музыкальных способностей / Б.М. Теплов. – Москва: Наука, 1985. – 328 с.
5. Orff, C. The Schulwerk: Its Origins and Aims / C. Orff // Music Educators Journal. – 1963. – Vol. 49. – P. 69–74.
6. Иброҳимов, О.А. Болалар мусиқа тарбияси / О.А. Иброҳимов. – Тошкент: Фан, 2015. – 186 б.
7. Ветлугина, Н.А. Теория и методика музыкального воспитания в детском саду / Н.А. Ветлугина, А.В. Кенеман. – Москва: Просвещение, 1983. – 255 с.

8. Jaques-Dalcroze, E. Rhythm, Music and Education / E. Jaques-Dalcroze. – London: Dalcroze Society, 1921. – 286 p.
9. Hallam, S. The Power of Music: A Research Synthesis / S. Hallam // International Journal of Music Education. – 2010. – Vol. 28, No. 3. – P. 269–289.
10. Anvari, S.H. Relations among musical skills, phonological processing, and early reading ability / S.H. Anvari, L.J. Trainor // Journal of Experimental Child Psychology. – 2002. – Vol. 83. – P. 111–130.